Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 263 (10860) | 1978 чылдың ноябрь 16, четверг | 1925 чылда үнделеттинген | Өртээ 2 коп.

КОСМОС МААДЫРЛАРЫ — ЧЕР МААДЫРЛАРЫНГА

Кодээ ажыл-агыйның хөй мурнакчыларыга бо күс онза тураскаалдыг болу берген: экилерниң экилери космонавтылар отрядының бир дугаар тургусканы Юрий Гагарин аттыг вымпелди— хүндүлүг шаңналды алганнар.

Ол вымпел-биле хову ажылының, мал ажылының, кодээ тудугның болгаш мал чеминиң бүдүрүлгезиниң ажылдакчыларының 586 коллективи шаңнаткан.

Ноябрь 14-те ССРЭ-ниң УАЧД-ге Украинаның болгаш Белоруссияның мурнакчыларынга хүндүлүг шаңналды байырлыг байдалда тывыскан. Вымпелдерни ССРЭ-ниң үжүдүкчү космонавтылары, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадырлары В. В. Горбатко, Н. Н. Рукавишников, Совет Эвилелиниң Маадырлары Ю. Н. Глазков, В. И. Рождественский болгаш Ю. В. Романенко олар тывысканнар.

ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый министри В. К. Месяц шаңнатканнарга байыр чедирген.

(СЭТА-ның корр.).

СОВЕТ КОСМОНАВТИКАНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

Космоска 140 хонук экспедицияның киржикчилерин Звездный хоорайга уткааны

Космоска үр ужудуушкунуң маадырлары Владимир Коваленокту болгаш Александр Иванченковту Москвага ноябрь 14-те уткаан байырлыг хөгжүм онза сорук киирикчи кылдыр дыңналган. Космос делгемин улам ыңай шиңгээдип алырынга делегей эртеминге хөй санныг билиглерни база дуржулганы берген оларның экспедициязы улуг чедиишкиниг доозулган.

Москва чоогунуң аэродромчуп эвилелдешкен республикаларының туктары-биле шимээн. Байконур космодромундан ужуп келир экипажты уткуп алыры-биле сураглыг совет эртемденнер болгаш конструкторлар, совет космонавтыларын белеткелиниң удуртукчулары, В. Коваленоктуң болгаш А. Иванченковтуң космонавтылар отрядында өөрү чыглып келгеннер. Оларның аразында бистиң эрги таныштарывыс, «Салют-6»-га ажылдап чораан ПУР-нуң космонавтызы М. Гермашевский, ГДР-ниң космонавтызы З. Иен болгаш оларның командирлери П. Климук база В. Быковский бар болган.

— Звездный хоорайның интернационалдыг отрядының хүрээлениңе ажылдаар аас-кежиктиг болган бис. Дүүн Берлиниң чурттакчылары Москваже мээң ужарымны билип кааш, мээн өңнуктеримге хөй чечектерни меңээ эккеп бергеннер болгаш мээң өңнуктерим ёзулуг маадырлар-дыр дээрзин дамчыдарын менден дилээннер—деп, З. Иен чугаалаан.

— Ийи космонавтылар боттарының бодаддары-биле амдаа орбитада ышкаш кылдыр меңээ сагындырар-дыр. Ам болур ужуражыышкынга олар өөрүп чоруур болгаш оларны ужудуушкунга белеткээннерни база оларның-биле кады 140 хонук дургузунда Черге ажылдап турганнарга өөрүп четтириишкинин илередип турарлар — деп, космонавтылар-биле кады ужуп келген ужар чүүлдүң генерал-майору А. Леонов чугаалаан.

Бо космос операциязының үезинде Черниң деткимчезиниң дугайын космонавтылар Звездный хоорайга болган митингге база чугаалааннар. Космос орбитазынга оларның күш-ажылынга бедик үнелелди бергени дээш СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка экипажтың өмүнээзинден В. Коваленок чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен. Беш чылдың үшкү чылында совет космонавтиканың шылгарангай чедиишкиниериниң дугайын, чаа алдарлыг тиилелгелери-биле Төрээн чуртту алдаржыдарынга боттарының шиитпирлиниң дугайын митингге эртемденнер, конструкторлар, космонавтылар белеткээр төптүң удурткучулары чугаалааннар.

Митингниң киржикчилери СЭКП Төп Комитедиңге, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневге байырлыг чагааны чорутканнар.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.
СЭТА-ның туска корр.

Звездный хоорай.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Комсомолчу-кыс Оюмаа БАТКАР «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчылаының бирээзи. Төлептиг ажыл-ижи-биле эш-өөрүүнү, коллективниң хүндүткелин ол чаалап алган.

Оюмаа Баткарның, ооң ажыл-ишчи эш-өөрүүнү ажылдап турары сүт-бараан фермазы республиканың комсомолчу-аныяктар коллективтериниң ортузунда хазбарган чарышка бирги черни эөлээш, ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадының комсомолчу-аныяктар эөлчээниң начальники Владимир ЮСУПОВ эки ажылы дээш ВЛКСМ ТК-ның «Беш чылдың аныяк гвардейжизинге» деп хөрек демдээ-биле, комсомол обкомунуң Хүндүлел бижиктери-биле каш удаа шаңнаткан.

Комсомолчу-аныяктарның мурнакчы коллективинде ажыл-ишчи, эш-өөрүнге макталдыглар хөй. Ындыгларның бирээзи—комсомолчу Валентин СЕДИШ. Комбинаттың үүр-мектеп-сорттаар комплекизинде ол дежурный елесарь болуп 3 чыл ажылдаан. Янзы-бүрү дериг-херексеелдериниң үреліишкин чокка ажылдаарып хандырар белеп эвес ажылынга ол мергежээн, коллективниң макталын чаалап алган.

М. КАЛЧАННЫҢ фотолары.

ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮШКҮ ЧЫЛЫНЫҢ ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИИЛИҢЕР!

СОРУЛГАЛАР УЛУГ

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар Тываның автотранспортчулары Саян ындыдан чүк сөөртүлгезиниң темпизин шапкынчыдып турарлар. Ол талазы-биле республика штавын тургускан. Бо ажыл канчаар боттаныр турарыл?

Абаканның, Минусинскиниң болгаш Абазаның чүк сайгарар базаларындан Тываже чүк сөөртүлгезиниң шалыпчы ийи неделязының түңнелин республика штавы үндүргеп.

Октябрьның 30-ден ноябрь 12-ге чедир демир-орук станцияларындан бистиң республикаже 14 муң тонна тараа продуктуларын, кывар-чаар материалдарны, мал чемин, цементини, тудуг материалдарын болгаш өске-даа чүктү сөөрткен. Бердиген немелде даалганы автомобилистер 77,4 хуу күүсеткен.

Бо хонуктарның дургузунда чүк сөөртүлгези дең-дескі эвес болган. Байырлал мурнунда үелерде чолаачылар хонукта 1500 тонна чүк эккеп турган болза, сөөлгү хүннерде 1245 тонна чедир кызырылган.

Сөөлгү хонуктарда эки ажылдаан бүдүрүлгелерни демдеглээр апаар. «Тыва суг-тудуг» трестиң автобаазазы болгаш «Тыватрансэргелелдиң» бүдүрүлгелери өскелерни мурнааннар. Хөй-ниитинин транспорту-биле 9639 тонна чүктү сөөрткен, азы хонукта 964 тонна болган. «Тыва суг-тудуг» трестиң автобаазазы хонук үлүүн сөөлгү үеде күүседип ыдавайн турар. Сөөлгү дөрт хонукта 240 тонна чүк сөөртүр планын 215 тонна кылдыр күүседип келген.

Чамдык албан, организация черлери Саян ындыдан чүк сөөртүү-биле тускайлаан машиналарын долу күш-биле ажыглавайн турар. СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң транспортчулар мурнунга салган сорулгазын олар күүседип ыдавайн турар. Аная чижек кылдыр «Тыва совхоз-тудуг» каттыжышкынының автобаазазын айтып болур. Бо бүдүрүлге сөөлгү дөрт хонук дургузунда чүгле 4 тонна чүк сөөрткен. А Кодээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазы оон чүгле дээре—8 тоннаны эккелген. Ажыл-агыйларының болгаш «Күрөөдээажыл-агый-техниканың» саваң сөөртүлгезинче хаара туттунган машиналары кошкак ажылдап турарын демдеглээр апаар. «Тыва кодээ-тудуг» трестиң автобаазазы чүк сөөртүр планын шуут күүседип ыдавайн турар.

Чүк сөөртүлгезин хонукта 2000 тонна чедирер деп республика штавы шиитпирлээн. Бо сорулганы күүседири автомобилистерге берге, ынчалза-даа күш четтинип болур. Чүгле чолаачыларга септелге албанының, орукчуларының, ниитинин чемненилге черлериниң идегелдиг дузазы херек.

29 чыл дургузунда

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлези — республика типографиязының чурук кылыр цегинде коммунист Дмитрий Митрофанович Муренков 29 чыл ажылдап турар. Ол хүн бүрүнүң ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты бир дугаарында алганнарның бирээзи болганы таварылга эвес. Ам ол 1979 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Дмитрий Митрофановичнин эрткен чылын ноябрьда типографияның коллективи пенсияже байырладды-биле үдээн, ынчалза-даа ол төрээн коллективинде, ол-ла чурук кылыр цегинде ажылдавышаан.

Дмитрий Митрофанович аныяктар дагдыныкчызы болгаш профэвилелдиң местком кежигүнү хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. О. ӨПЕЕН.

МАЛЧЫННАР КЫШТААНДА

«Барлык» совхозтуң ең улуг салбыры Аксы-Барлыкта 18 кодан мал бар. Чайгы үеде Улуг Аянгатының бажында Час-Адыр, Берт-Ой, Эзирлиг, Чайлаг-Өзеп, Кызыл-Эрик деп төрен оттуг серини чайлаларга салбырның малчыннары 7800 хойну бирээзин-не ортумаа-биле 45—50 килограмм чедир семиртип алганнар.

Амгы үеде малчыннар кыштагларында шуптузу көжүп келгеннер. Кыштагларның септелгези бо чылын эки кылдынган. Опу совхозтуң тудуг звенозунуң Садыгжыга удуртkан тудугжулары көрүштүг болгаш шынарлыг кылганнар. Малчын бүрүзү 10 тонна сигенни кезип белетkээш, кыштагларында сөөртүп алганнар.

Малчыннарга мал чеми сөөртүр тускай звенону быжыглап тургускан. Оон ашгыда суг сөөртүр ийи машина үзүктел чок ажылдап турар.

Салбырның төрүүр хоо-бо чылдың декабрь айдан эгелеп массалыы-биле ооллап эгелээр. Ынчангаш кодан санында хойну, чаш хураганны тургузар кажааларны хынамчалыы-биле катап хөөрү чугула. Малчыннар төрүүр чүс башка онаштыр 85 хураганны мөңги ажаап алыры дээш боттарының аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

С. ТАВА-САМБУ.

ЭГЕЛЭЭН

Кызыл районунуң Баян-Колда «Х Улуг хурал» совхозтуң малчыннары кыштаглап эгелээн. Совхозтуң 23500 ажыг шаар малы 36 кыштагларда турар.

Бо чылын малчыннарга 6 бажыңны, хойга—5, хураганга 6 кажааларны тутkан. Кыштагларда сигенни, комбикормну, дусту бар шаа-биле чедиргилээн.

Хой ажылында чүс ажыг малчыннар хаара туттунган. Оларга садыгның болгаш эмнелге хандырылгазын чедирип турар. Совхозта 3 хойжу бригадалар бедиткен хүлээлгелериг болгаш социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турарлар.

Оттук-Даш фермазында болгаш Булун-Бажында мал семиртир фермада 1450 ажыг мыйыстыг бода малды кыштагладып эгелээн. Кызыл-Чыраа, Ак-Даг ынчаар одар солуп кыштаар 700 ажыг чылгы бар. Оон ашгыда Улуг-Хем ону болгаш Оттук-Даш, Кара-Булуң талазында 250 ажыг теве одарлап чоруур.

Бо чылдың кыжынында малды онча-менди хүр ажырар болгаш малдың чаш толун чидирир чокка ажаап алыр белеткелче партия организациязы, совхозтуң дирекциязы бүгү күштү угландырган организастан турар.

М. БАГАЛДАЙ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң начальнигинге М. М. Суге-Маадырны томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доңгаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң начальнигинге эш Монгуш Мунзукович Суге-Маадырны томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың ноябрь 15.

АКЫ-ДУҢМА ЁЗУЗУНУҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ

Кара далайның ийи портуп—Ильичёвскини болгаш Варнаны тудуштурган паром делегейде ең улуг дээн паром кежиглериниң бирээзи болбушаан, совет болгаш болгар улустарның улам быжыглап орар акы-дуңма ёзузунуң, социалистиг экономиктиг интеграцияның калбак аргаларлыының чырыткыланчак демдээ болуп турар. ССРЭ-ниң болгаш Болгария Улус Республиканың аразында паромнап аргыжарының далай демир-оруунуң байырлыг ажыдыышкынының ёзулалы бо хоорайларга ноябрь 14-те болган.

ВАРНА. «Чүс-чүс чылдарда акы-дуңма найырал!», «СЭКП биле БКП делегерзин!», «Болгар-совет харылзаалар — социалистиг интернационализмниң үлегер-чижээ!». Паром кежигни байырладдыг ажыдарынга турасkаатkан митингге Варнаның он-он муң чурттакчылары ол хүн шак ындыг дозуңнарлыг келген.

Индирде — БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, өске-даа болгар удуртукчулар. Ында —СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко. Кежигни ажыдарынга турасkаатkан байырладда совет делегациязы ол баштап барган.

Чыылганнарга чылы-биле уткуттурган Т. Живков митингге чүве чугаалаан. Болгар-совет найырадың улуг болгаш өөрүшкүлүг болуушкуну бөгүн бистерни Кара далайның эринде чыылдырып келген-дир деп ол чугаалаан. Варнада болгаш Ильичевскиде тудугжулар, эштекчилер, толевилекчилер, конструкторлар, болгар болгаш совет ниң хоорайның чурттакчылары—паром кежигни байырладдыг ажыдарын демдеглеп турардыр.

Транспорттуң бо ховар дээш тудуун тудуп тургускан болгар болгаш совет толевилекчилериниң, тудугжуларының, эштекчилериниң талантызын, күштүг тура-соруктуун, маадыр-шудургузун магадап тур бис.

Варна-Ильичевск аразының паромнап харылзажыры—Болгария Улус Республиканы ССРЭ-биле бүгү талалыг чоокшулаштырарынга угландыр Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чайгылыш чок чорудун турар политиказының түңнели-дир. Ол угланышкын — сайзыраңгай социализмни тургузарының хорээнге бистиң чедиишкиниериниң үндезини. Ол—болгар болгаш совет кижи бүрүзүнүң иштики ханы бүзүрелинге дүгжүп турар. Паром комплекизин тургусканы экономиктиг кады ажылдажылганың талазыга бистиң ийи партиявыстың стратегтиг шугумун чайгылыш чок боттандырып турарының чырыткылаанчак үлегери-дир. Ооң-баде боттаныышкында социалистиг интернационализмниң принциптериниң күштүүн болгаш амыдыралчызын база көргүскениивис ол.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, ССРЭ-ниң чазаанга болгаш шылгарангай ленинчи, тайбыңның могат чок камгалакчызы, улустар аразынга биилишкин болгаш найырал дээш демиселдиң тук тудукчузу, Болгария Улус Республиканың ийи дакпыр Маадыры, делегейниң таббың дээш Димитровчу шаңналының лауреады Леонид Ильич Брежневке ең ыңыг өөрүп четтириишкинин бо үндирден илергейлеп тур мен.

Бистиң чонувус найыралды, бүзүрелди, ак сеткилдиг акы-дуңма дузаны үнелеп билир. А Совет Эвилели-биле найырал, совет улустуң бүзүрели, совет кижилериниң акы-дуңма ак сеткилдиг дузаламчызы социалистиг Болгарияның, болгар улустуң ең дээди чаалап алыышкыны-дыр деп, Т. Живков түңнелиндө чугаалаан.

Митингге чыылганнар А. П. Кириленкону болгаш оон чугаазын чылы-биле уткаан. Бо байырладдыг хүнде силерге, митингиниң киржикчилеринге, база бүгү болгар ажылчы чонларга бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, болгар улустуң улуг өңнүү эш Леонид Ильич Брежневтен ыңыг байырны болгаш ең чаагай күүзешкиниериниң дамчыдары мөңээ онза өөрүшкү-дүр деп ол чугаалаан.

Совет болгаш болгар тудугжуларга, далайжыларга, портчуларга, демир-орукчуларга—делегейде ең улуг дээн бо паром кежигни тургускан бүгү кижилерге эш Л. И. Брежневтиң ыңыг байыр чедирген чагаазы бистериниң шуптузуту сорук киргген. Бистиң чурттарывыстың ажылчы чонарының дем каткан күжеиишкиниери-биле паром кежигни тутканы —бистиң ийи ниити тиилелгевис, бистиң ийи өөрүшкүвүс болгаш чоргааралывыс-тыр, эштер!

Акы-дуңма найыралдың болгаш кады ажылдажылганың быжыглаачы үндезини Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Болгарияның Коммунистиг партиязының, оларның Төп Комитеттериниң бүрүн билчиишкиниг, идейлиг болгаш политиктиг чаңгыс эптиг харылзаалары болуп турар.

Совет болгаш болгар улустарны сырый каттыштырарының хорээнге аажок улуг салыышкынны эш Л. И. Брежнев биле эш Т. Живков олар шуут боттары киирип турар. Бо чайын Крымга ужуражыышкын ышкаш, оларның ужуражыышкын бүрүзү —совет-болгар кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң дугайында ёзулуг коммунисчи сагыш салыышкынының үлегер-чижээ-дир.

Эрткен чылдың чазында улусчу Болгарияның партиячазак делегациязының ССРЭ-го чорааны, бистиң партияларывыстың, улустарывыстың болгаш чурттарывыстың хөй талалыг кады ажылдажылгазының перспективаларын тодаратkан чугаалажыышкынларының Кремльге болуп эртkени турасkаал болуп артар деп, А. П. Кириленко чугаалаан.

Бистиң ленинчи партиявыстың, эш Л. И. Брежнев баштаан ооң ТК-зының даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы, социализмниң акы-дуңма чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын өске-даа партияларының, бүгү делегейниң депшилгелиг күштериниң ажыл-чорудулгазы бүгү кижи төрелгетевиниң эргеажыктарынга болгаш салымчолунга хамаарышкан өңү келген чугула сорудгаларны шиитпирлээриче угланган деп ол онзалан демдеглээн.

БКП ТК-ның болгаш СЭКП ТК-ның адынга байырлыг чагааларны сорук киришкиниле хүлээп алган.

* * *

ИЛЬИЧЕВСК. Ильичевскиниң тудугжулары, демир-орукчулары, докерлери, далайжылары, чурттакчылары «Ийиканың маадырлары» деп паром-биле Болгарияже баштайгы ажылчын рейсти ноябрь 14-те байырладдыг үдээн. Мөңгедө бузулбас совет-болгар найыралды болгаш кады ажылдажылганы алдаржыткан транспарантларының болгаш лозуңнарының кызыл шестери чалгын турган. Байырлалга чедө бергеннерге — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкийге, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары О. Дойновка, совет болгаш болгар өске-даа удуртукчуларга митингге чыылганнар чүректиң ханызындан ыңыг байыр чедирип турганнар.

В. В. Щербицкий биле О. Дойнов турасkаал самбыраны ажыткан. Металлдан шуткаан одуругларда: «Ильичевск-Варнаның паром кежин—мөңгедө бузулбас совет-болгар найыралдың демдээдир! Ноябрь, 1978 чыл»—деп сиилип бижээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкийге сөс берген.

Ильичевск болгаш Варнаның аразында демир-орукчуның паром кежини бөгүн ажыдын турар-дыр, бо дээрге, совет болгаш болгар улустарының бузулбас үре-түңнелдиг найыралының, оларның сырый харылаааларының болгаш кады ажылдажылгазының база бир чырыткыланчак илерели-дир.

Бо кайгамчыктыг болуушкун-биле холбаштыр совет болгаш болгар тудугжуларга, кежиг тудуунун бүгү киржикчилериниг СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкинин О. Дойнов илергейлээн.

Болгарияның улустуң чорукчузу А. Поплиловтуң «Найырал. Кежиг-ковүрүг-78» деп чураан чуруун ильичёвчуларга белек кылдыр ол дамчыдып берген.

СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны митингниң киржикчилери улуг сорук киришкиниг хүлээп алган. БКП ТК-га, эш Т. Живковка байырлыг-телеграмманы чоруткан. (СЭТА).

ҮЛҮГ-ХУУЗУН КИИРЕР ДЭЭШ

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрер талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң шиитпирлерин өскө бүгү черлерде чон-биле бир дөмей, бистиң Тожунуң ивижилери ханызы-биле таныжып, өренип турар. Кайда-даа ажылдап турар болза, көдээ ажыл-ишчи бүрүзү ол Пленумнуң шиитпирлерин күүседиринге бодунуң үлүг-хуузун киирген турар хүлээлгелиг болгай. Талыгыр ырак тайга, тандыларда чурттап, ажылдап турар ивижилер база-ла ынчалдыг күзел-соруктуглар.

«Бирги чергениң сорулгазы эзт бүдүрерин көвүдедири болур. Ону шиитпирлээрде бистиң бүгү аргаларывысты болгаш курлавырларывысты долузу-биле ажыглаары, эзттиң бүгү хевирлерин бүдүрерин көвүдедирин чедип алыры эргежок чугула» — деп, СЭКП ТК-ның июль Пленумунга СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айтып турар. Эзт бүдүрериниң ниити курлавырларынга чиик ботүнелиг иви эздин киирештирер дээш иви фермаларының ажылдакчылары база боттарының үлүүн киирип турар.

Иви дээрге өске малдар ышкаш белеткээн янзы-бүрү чем база кажаа-хораа-даа хереглевес, а оон одар-белчиирин эки таарыштырар, кадат-хайгаралын күштелдирери чугула мал-ла болгай. Ынчангаш бир центнер иви эдин бүдүрериниң бот-үнези инектиинге бодааргa чиик. Оон аңгыда ивини чорук-херек кылып, эңнап, диинеп мунар, оон кежи, бышкаа база чугула чыг-эт бооп турар.

Үш чыл бурунгаар Чазыларга иви ажылының тускай салбырын тургускан. Бо дээрге оларны одарладырыңа таарымчалыг делгем девискээр болур. Салбырның үш фермаларында 90 ажыг кижи ажылдап турар. Оларда 17 хире коммунистер, комсомолчулар ажылга кол күш болуп турар. Бедий фермазында 4 коммунист бактаалган партболуктүн хуралынга иви ажылынга холбашкан айтырыгларны ийи удаа чугаалашкан. Ынчаарга Соруг фермазында колдуунда-ла аныктар ажылдап турар.

Иви малдаары дээрге Тожунуң кижилериниң адаргбезинден уламчылап келген ажылы болур. Сөөлгү үеде ада-иезинин ол чугула ажылын уламчылап салгаан аныктар база бар. Оларга Ульяна Черабан, Римма Ак, Валя Орай-оол, Лена Чыназа болгаш оондаа өскелерни хамаарыштырып болур. Бо чылдың чазынында ивиниң чаш төлүн менди камгалап алырынга он класс дооскан 16 кыстар сакманщиктеп ажылдаан болгаш түннел багай эвес болган.

Салбырда партия эге организациязының хуралдарынга, Чазылар көдээ Совединиң сессиязынга иви ажылын улам ынай хөгжүдеринге холбашкан айтырыгларны каш-даа удаа чугаалашкан. Оларга ажыл-хереке байдалды, четпестерни хандыр анализтеп, моон соңгаар чорудар хемчеглерни тодаралып ап турар.

Ниитизи-биле сөөлгү чылдарда салбырда ивиниң баш саны өзүп, күрүнеге семис, эки шынарлыг ивилерни садып турар. Бо чылдың январь бирде иви салбыры 11 мун ажыг баш ивилиг турган. Оон иштинде төрүүр 3167 ивиден 3052 анайларны алган. Оо хемде, Өдүгенде, Бедийде 1000 баш ивини бо чылдың дөртү кварталында күрүнеге садары-биле семиртип турар. Салбырда төрүүр чүс ивиге онаштыр 97—98 анай алгаа коммунист Ак Кылыткы, Кол Мангыр ышкаш мурнакчылар бар.

Иви ажылын хөгжүдеринге холбаштыр чамдык бодалдарым база чугаалаксаан мен. Тожуга ивиниң баш санын моон-даа көвүдедип болур арга бар. 40 чылдарның ортаа үезинде бистиң районга оон баш саны 25 мун ажыг турганна болгай. Бир эвес ивиниң баш санын өстүрер болза, ажыл-агыйлар оон хөй орулганы база ап болур. Мен бодаарымга Тожуга мал ажылының бо чугула адырынче районнуңдаа, «Май бир» совхозтуңдаа удуртур черлериниң база специалистерниң кичээнгейи ам-даа кошкак.

Ылангыя иви ажылын эртемге үндезилеп чорудар, кырын баксыраан эдилерни (бүдүрүкчү бугаларны) солуур, өске черлериниң дуржулгазын өөреним, одар-белчиирни таарыштыр шилип алыр, ивижилерниң амыдырал - чуртталгазының экижидер талазы-биле ажылдар чогуур негелдеге чедир тургустунмаан. Чамдык чижектерден көрээл. Чазыларга иви ажылдыг салбырның төвүн Хам-Сырага тургускаш, аңаа 1976 чылдан бээр ивижилерге 4 аал ишти чурттаар бажыннарны тудуп эгелээш, оларның чүгле ханазын тургускаш, ол-ла хевээр ара соксаан. Олар крыша-даа, сонга, хаалга-даа чок туруп берген. Оларның дугайында кандыг-даа чугаа чорувайн турар. Салбырда чангыс-даа трактор, машина чок. Тудуг ыяжын, малчыннарга аъш-чемни, кино моторун чүүл-биле сөөртүп чедирерил деп айтырыг тургустунуп кээрдир.

Оон аңгыда ивижилерге садыг хандырылгазы, млаңгыя тускай идик хөп база майгыннар чедир хандыртынмаан. Ивиге эң чугула минералдыг чем—дуз безин үзүктеп бээр, оларны баглаар хендирлер тууттчок боор-дур. Ивижилер колдуунда шагның дөрт залчээнде ырак тайга-таскыл аразынга одарлар содуп кожуп, ивини өстүрүп, ажаар апаар. Чамдыкта өөр-өөр болук ивилерге адыг, бөрү, эзир базаа халдаар. А ивижилерде бөөлар чок.

Районнуң база совхозтуң удуртур ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның специалистери иви фермаларынга кончуг ховар аалчылар бооп турар.

Үстүнде чугаалаттынган шиитпирлеттинмээн айтырыгларга холбаштыр республиканың Көдээ ажылагый, Садыг министерстволары район организациялары-биле кады дээштиг хемчеглерни алыр үе ам черле келген. Бо-ла айтырыглар дугайында конференцияларга, сессияларга болгаш хуралдарга чугаа хөй бооп келген, а ынчалзажок бурунгаарлаашкын шоолуг чок...

Бистиң салбырның ивижилери чамдык бергелер турза-даа, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкилиг күүседиринге боттарының үлүүн киириштирер дээш моон соңгаар-даа улам шудургу ажылдаарлар.

Д. САМБУУ,
Тожуда «Май бир» совхозтуң Чазыларының иви фермазында партия эге организациязының секретары.

ХӨМҮР-ДАШ БОЛГАШ ПАРКТАР ХООРАЙЫ

Украин ССР. Шахтёрлар найысылалы Донецкиниң бир янзы демдээ хөмүр-даш болгаш розалар болу берген.

Чоокта чаа миллион чурттакчының төрүттүнгенин демдеглээн, чурттуң үлетпүрүүнүң эң улуг төптериниң биреззи болур хоорай чыл келген тудум улам чараш болу берген.

Чүс ажыг бүдүрүлгениң бары долгандыр турар бойдусту хирлендирерин болдурбас. Донецкиде агаарның кол арыглакчызы болза ногаан үнүштер. Атмосфераны арыглап турар ногаан үнүштер шахталарның болгаш заводтарның девискээрлерин долганган, хоорай кварталдарында хөй өөнныг гектар черни эзлээн парктар болгаш сквердер болур. Амгы үеде Донецкиниң чурттакчы бүрүзүнге 18 ажыг дөрбелчип метр ногаан үнүштер онлажыр, кижи бүрүзү ында болук розаларны тарып олурткан.

УССР-ниң ЭА-ның Донецкиде үш чүс гектар черде ботаника садының ажыл-агыйы хоорай чурттакчыларының чоргааралы болу берген. Ол шолде ыска хуусаа дургузунда он-он ховар үнүштерин өстүрген. Ында ногаан үнүштериң дуазазы-биле биосфераны экижидериниң талазы-биле эртемге үндезилеттинген толевилелдерин специалистер ажылдап кылып турар. Оларның сүмези-биле хөмүр-даш болгаш руда төгер черлерде, када берген хөөлбектер орнуунда чечектелип турар садтар тывылган.

Донецк хоорайның төвүнүң ландшафтыг архитектуразы дээш архитекторлар болгаш тудугулар болүүнге 1978 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналып тывыскан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): архитектор Д. М. Пимиданов, инженер-тудугжу В. Ф. Пеклин, архитектор П. И. Вигдергауз, инженер Г. П. Родионов, архитектор В. П. Кишкань олар.

Л. САМСОНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникалы.

КАРТОФЕЛЬДИ ЧУГУЛАЛАП КӨӨР

Эрзин районнуң Эрзин сууру өзүп сайзырап, чуртталганың чаа тудуглары чыл келген тудум-на немежип турар. Суурнуң чудумчуларында ыяш олуртуп тарыыры сөөлгү үеде дыка зкинээн. Ол хирезинде ногаа, картофель тарылгазын чорутпайн турар. Бо черге ногаа, картофель үнмес бе дээрге база ындыг эвес.

Эрзин суурнуң үндезилекчилериниң бирээзи, партия, совет органнарга хөй чылдарда ажылдап чораан персоналдыг пенсионер Михаил Белчеевич Шойжуң болгаш өске-даа хоочуннарның эткен үени сактып чугаалап турганын хөй катап дыңнаан мен.

Нарынга алдын уургайы ажылдап турар шагда оңк кол базазы Эрзин суурга турган. Аңаа ажылдап турган орус эштер суун чанынга ногаа, картофельди тарып эгелээн болгаш оон дыка зки дүжүтү ап турганнар. Олар чораан соонда картофель безин тарыыр кижи чок болган.

Чамдык бажыңнарның чанында ногаа тарыыр хамаан чок кажаа херими безин чок болгулаар-дыр. Хериминг-даа болза, ында чүүдаа тарыыаан, чанында сарыг чашпан үнген бажыңнар база бар. Суурла буга суу агып чыдар, дыка хөй бажыңның чанында өң-базын чечектерни тараан болур. Ол хирезинде ногаа аймаа тарывайн турары эл-деп.

Суур үстүнде хаваа баарынга, шаанда картофель тарып турган черни улам калбарты кажаалааш, ону катап ажыглалга киирер үе келген. Өг-бүле бүрүзү оода-ла картофельден келир чылдан тарып эгелээрин чедип алыр дээш көдээ Совет чурттакчы чоннуң ортузунга суртаал ажылын чорудары чугула.

Районнуң девискээринде туруп турар ажыл-агыйларга болгаш чурттакчы чоннуң өг-бүле бүрүзүнге картофельди тарып өстүрүп алырын райкүүсөм болгаш көдээ Советтер организастаар умуралыг.

С. МОРГУЙ.

Кызылдың автосептелге заводу республикада мурнакчы бүдүрүлге черлериниң санында кирип турар. Ында сөөлгү үеде цехтер, участоктар болгаш тус-тус ажылчыннар арасында социалистиг чарыштың мурнакчыларының саны көвүдээн. Завод болгаш оон ажылчыннары онгу беш чылдың үшкү чылының планныг даалгазын хуусаадан эрте, декабрь 25-те күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Кызылдың автосептелге заводунуң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Н. Г. Зайцев. Ол бо хүннерде 1980 чылдың үлүүнда ажылдап турар.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

ОРША. (Витебск область). Оршаның хендир комбинадының пос-таавы аргыкчызы, 1978 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады О. В. Федукевич беш чылдың эгезинден бээр он чылдың онаалдазын күүседиткен. Ол үениң дургузунда күрүнениң Шынар демдектиг чүс муң ажыг метр постуг будуруп үндүрген.

Мурнакчы ажылчын адды станоктарда ажылдап турар. Ол болза адырның нормазындан үш катаан хөй. Оон өгелекчи саналы-биле цехте дериг-черексеелдерни инженерлиг хандырарының талазы-биле хемчеглериниң комплекниин нептередип тараткан. Чедиишкиннинг ажылдаарынга чурттуң мурнакчы пос-таавы аргыкчылары-биле социалистиг чарыш дуазалаан. Бодунуң оорунге мергежилдиг ажылчын дуржулгазын дамчыдып берип турар. Долу эвес үш чыл дургузунда күш-ажылдың мурнакчы методтарынга 15 аныяк ажылчынларны ол өөреткен. Амгы үеде О. В. Федукевич профессионал-техниктиг училищениң келир үеде пос-таавы аргыкчыларының бөлүүнде шефтеп турар.

Мурнакчы пос-таавы аргыкчызы беш чылдың төнчүзүнге чедир он беш чыл нормаларын күүседирип хүлээнген.

Н. АВСИЕВИЧ,
СЭТА-ның корр.

ШЫНАРЫ ЭКИЖЭЭН

ТЭЗЛИ. (Телефон-биле). Бай-Тайга районнуң будуруле, албан организация болгаш ажыл-ишчи коллективтериниң чаарби үш партия организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар болуп эткен. Ол хуралдарга парторганизацияларда бактаап турар бүгү коммунистерниң 95 хуузу киржип, 146 кижи ажылдап турар коллективтериниң ажыл-хереэнге хамаарыштыр ажыктыг санал-оналдарны берген.

Партия организацияларының бо хуралдарынга чаа соңгуткан секретарларының, организакчыларының шынар составы экижээн. Олардан 13 кижи дээди болгаш доспаан дээди эртемнит, 10 кижи тускай болгаш ортумак эртемнит.

Чамдык черлерге, чижээлээрге, Кызыл-Даг ортумак школазынга, «Мурнакчы» совхозка, Эр-Хавак сүт-бараан фермазынга, районнуң харылзаа белдиринге дээш өске-даа черлерге хуралдар организастыг бедик деңнелге эткен.

Ч. ОНДАР.

СИБИРЬ ЧЕРНИҢ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Сибирь — чурттуң бир эң улуг, байлак, дүрген хөгжүп турар девискээрлериниң бирээзи. Нефть, газ, руда тывыжы ында бедик темпилер-биле арбыдап, электри энергиязын ажылдап үндүрери, машиналар болгаш механизмнер бүдүрери, ыяш ёёгстиели көвүдеп... экономиканың аграр секторунда база улуг өскерилгелер болуп турар. Ындыг болза-даа СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде бо делгем девискээрниң чурттакчы чонунуң хереглелин тус черге бүдүртүнген аъш-чем продуктулары-биле хандырарының көдээ ажыл-агый проблемазы чогууру-биле шиитпирлеттинмейн турары айыттынган.

— Ол сорулганы шиитпирлээриниң кол, шиитпирлиг негелдези болза чер курлавырларын чогумчалыг ажыглаары болур,—деп Бүгү-эвилелдиг Ленин аттыг көдээ ажыл-агый эртемниң академиязының корреспондент-кежигүнү, экономика эртемниң доктору Б. Боев СЭТА-ның корреспонденгизи-биле беседага чугаалаан. Сибирьде 65 миллион гектар көдээ ажыл-агый черлери бар, оларның 30 миллион гектары аңдартынган. Ынчаарга Барыын Сибирьде тарылга шөлдерин калбартырының аргалары ам-даа бар. Ында бир миллион гектар хире сиген шөлдери, бир миллион чеди чүс муң гектар одар шөлдери бар. Ол шөлдер—тарылга шөлүнүң улуг курлавырлары. Херектиң ужуру чүдел дээрге, 1970—1976 чылдарда ол шөлдерге сиген белеткели бир гектардан-на 7—10 центнер болган. Ынчаарга шак-ла ындыг шөлдерден ол-ла үеде тараа культураларының бир гектардан-на дүжүдү 8—12 центнер болган.

Бир эвес шөлдериң продуктулуун чемгерилге саналгазы-биле үнелээр болза, тарылга шөлдери шыктардан 3—4 катап продуктулуг болуп турар. Ажыл-агыйжы бодал-биле сиген шөлдериниң үштүң бир өзээн, одарларның 15—20 хуузун аңдарган туруп болурун эртемденнериң чорутқан анализи бадыткап турар. Оон күсели-биле 1980 чылда тарылга шөлдерин 120—150 муң гектарга көвүдедип, элээн хөй немелде продукцияны ап болур.

Көдээ ажыл-агый шөлдерин калбартырының кол аргазы — курукиан черлерни аңдарры, чадаң үнүштерни, бичии аргаларны туруп аштаары, ортенген аргаларны, ыяжын өзип каапкан черлерни ажыглалга киирери, шалбаа-тулааларны кургадыры, чамдык черлерни эде культивастаары. Гектар бүрүзүнгө 150—500 рубльди чарыгдап тура мелиорация чорудар болза, онгу беш чылда безин Барыын Сибирьге тарылга шөлдерин 300—350 муң хире гектарга калбартып болур.

Кайгамчык улуг курлавыр—Бараба шынаазы. Аңаа эзт, сүт, саржаг бүдүрер күүчүлүг цехти тургузуп болур. Ол шынаа Барыын Сибирьниң, Уралдың дүрген хөгжүп орар үлетпүр районнарынга чоок туруп турар болганы-биле, ону шиңгээдип алыры улуг ужур-дузалыг.

Бараба шынаазын ажыглалга киирип алырга, кожа девискээрлериниң көдээ ажыл-агыйының тургузуунга таарымчалыг салдарлыг болур. Чижээ, Бараба девискээринге инек эздин, саржагны аажок арбыдады бүдүре бээрге, Новосибирск, Омск областларның, Алтай крайның дыка хөй ажыл-агыйлары колдуунда тарааның, хөй эздиниң, хөй дүгүнүң бүдүрүкчүлери болу бээрлер.

Чаан Сибирьге чер ажыглалын экижидер талазы-биле улуг ажылдар кылдынар. Ол девискээрге чоруттунган мелиорация шинчилелдерин өзугаар алырга, делгем девискээрге суггарылга организастаар арганы ында суг курлавырлары берип турар. Ук девискээрниң суг курлавырларын болгаш суг ажыл-агый организацияларының күчүзүн барымдаалап турган «Востоксибирьгидроводхозтуң» кылган саналгазының көргүзүп турары болза, бо беш чылда безин суггарылгалыг черлериниң шөлүн 220—230 муң гектарга калбартып болур.

А. ФИЛАТОВ,
СЭТА-ның корр.

ШЫНГА" ХАРЫЫ

ЭДЕ КӨРДҮНГЕН

Бо чылдың октябрь айның 19-та үнген № 242 «Шынга» солунга бөлүк авторларның «Пассажирлер саналдап, сүмелеп тур» деп үүлү шарлаттынган турган.

Тываның транспорт эргелелиниң начальниги эш В. А. Парунииниң редакцияга дыңнатканы болза, авторлар А. Тавза биле С. Моргуй оларның автобус Кызылдан Эрзинче хүндүскүнүң 2 шактан соңгаар үүүп турарын эртенгиниң сес шак 45 минутада үүүп турар кылза чаңдыгыл дээн саналын өөренип көргеш, ону чөптүг деп саналаш, Эрзинче баар автобус эртенгиниң 8 шак 45 минутада үүүп турар кылдыр сентябрь 20-деп эгелээш, саналды боттандыра берген.

Автор К. Тонгак Шаңаан-Арыг — Арыг-Үзүү — Арыскан аразынга чоруп турар автобус ам чартык чыл чедир чорбайн турарын хомудап бижээн. Оруктуң болгаш агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы болгаш, ол черлерге автобус барбайн турганы шынныг. Амгы үеде үстүнде адаан черлерге баар автобус үзүктел чок чоруп турар.

База бир чагааның автору Б. Топчут Кызыл биле Эрбек аразынга чоруп турар автобустан тургусса каңдыгыл деп үк черниң чопунуң мурнундан саналдаан. Бо чылдың октябрь айның 20-ниң хүнүнде ведомстволар аразының комиссиязы үк черниң оруун көргеш, автобус шиңгээшкинин тургузарының негелдезинге таарышпас деп көрген.

КОНСТИТУЦИЯ БОЛГАШ СОВЕТТЕР

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганыыстан бээр бир чыл чаа ашкан. Ону бадылаан 1977 чыл төөгүге сураглыг чыл боон киргеп. Чүге дээрге, бүгү совет кижилер чурттуң Үндезин Хоойлузун сеткилиниң ханызындан үткүп хүлээп алган. Чаа Конституция дээрге Совет күрүнениң 60 чыл дургузунда чедип алган чедиишкиннериниң бадыткалы-дыр дээрзин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң элчег чок чедиги сессиязынга эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

ССРЭ-ниң эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның үндезин хоойлулары совет политиклеліг интернационалчызын, бүгү чонуң болгаш биче улустарының бузулбас найырлыын, төрээн коммунистиг партиязын долгандыр оларның сырый каттышкынын бадыткан турар. Оон аңгыда, Совет күрүнениң соолгу чылдарда экономика, социал болгаш политика талазы-биле хөгжүдезинин базымнарын илередип, улуг-улуг өскерилгелерни чыгыдып турар.

Аңаа чижек кылдыр ССРЭ Конституциязының төлевилелин бистиң республикага чугаалажып турганы үеже эгаан көрүлүнер. Чонуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүүшкүнүн болдуруп, республиканың ажылчы чонларының идепкейлиг чоруун, хамаатыларның билиг-медерелиниң бедээнин, а ол ышкаш Үндезин Хоойлуну хүлээп алырынга улустуң сагыш-сеткилинин ханызындан бердингенин ол үе бадыткаан.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Конституцияларының төлевилелдерин бир үнбиле деткиш, оларны чаңгыс кижи дег бир деминг хүлээп ап, мерген удуртулгазы, үреттиңелдиг ажыл-чорудулгазы дээш Коммунистиг партийдга болгаш Совет чазакка өөрүн четтиргенин илереткеннер.

Совет Эвилелиниң улустарының болгаш биче улустарының дең эргежи ССРЭ Конституциязы хандырыр, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң мерген угаанныг даштыкы политиказының шынныын, амыдыралының бадыткаан. Ленинчи национал политиканың тиилелгезинин базы бир чаймыныанчак илереди — Совет Тываның кыска үениң дургузунда социал-экономика болгаш культура тургузуушкын талазы-биле бүгү талалыг, дең-дески хөгжүдеин болур.

Совет Тыва баштайгы Конституциязын хүлээп алган. Республиканың ажыл-ишчилеринге ол улуг сеткил ханызыкынны, көдүрүүшкүнү болдурган. Бистиң амыдыралывыстың социал-экономиктиг болгаш культуралыг ледиишкинилери Тыва АССР-ниң Конституциязында быжыглаттынган.

Бистиң чуртувустуң социалистиг демократиязы чонуң эрге-ажыктарын илередиг база камгалап турар. Политиктиг, экономиктиг, социал болгаш культура айтырыгларын күш-ажылдың кижилериниң кирстатуузунуң дугайында хоойлуларны хүлээп ап, суур, көдээ, район болгаш хоорай Советтериниң хоойлужудулга ажылларын ажылдап кылып, улустуң эрге-чагырга органнарының ажылы амгы үениң сорулгаларынга дүгжүп турар болгаш масса-биле харылзаалы улам быжыктырар хемчеглерни алгылаан.

Сайзырангай социализмниң үезинде Советтер бүгү чонуң эрге-ажым дээш ажылдап, оон күзел-чүткүлүн хандырып турар. Ынчангаш бистиң эргежидгези-биле шиитпирлеп турар. Бистиң политиклевистиң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын Советтер удуртуп баштап турар. Ол дугайында кайы-даа Конституцияның 2-ги үүлүндө — Советтер — политиктиг үндезин дээрзин айыткан.

Сөөлгү чылдарда депутаттар чагырга органывыстың адын солааны (ажылчы чоннар депутаттарының Соведин, улус депутаттарының Соведи кылдыр) — күрүнениң бүгү улус-чузун, Советтериниң бүрүн эргелериниң дес-дараалзышкаан бадыткап турар.

Тыва АССР-ниң Конституциязында улус депутаттарының Советтери күрүне, ажылагый болгаш социал тургузуг тудуушкуннарының бүгү-ле адырларын удуртуп, бодунуң ажыл-чорудулгазын коллективтиг, хостуг болгаш ажылхерекчи өзугга чорудуп турар. Күүсекчи болгаш шиитпирлекчи органнарның айтырыгларын шиитпирлээрде ажамзатларны калбаа-биле киириштирери, оларның отчёттуг болуру эң чугула болуп турар. Хөй эвес чурттакчылыг бистиң республикада Советтерниң 3722 депутады бар, 4257 хөй-ниитилеп организациялар, 36 муң активчилер ында хаара туттунган.

Советтериниң ажыл-чорудулгазы соолгу чылдарда депутат болуктериче угланган. Бо хүннерге чедир бисте депутаттың 393 болүү бар, оон составында 2761 депутат сапаттыныг турар.

Депутат болүүнүң кол сорулгазы —будурулгелерге, организацияларга, совхозтарга ылан болгаш хүлээлге күүседириге боттарының үлүг-хуузун киирип, боттуг дузаны көргүзери болур. Ол ажылга Советтериниң доктаамал комиссияларының ролю улуг. Бистиң республикада Советтериниң 696 доктаамал комиссиялары бар, ында 2884 депутат, 1129 актив хаара туттунган. Бо дээрге улуг күш. Ынчангаш ол комиссияларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары чугула.

Бистиң республиканың өөр-өөр Советтериниң доктаамал комиссияларының ролю чыыштан чыыпче өлүп турарын демдеглээр херек. Оларның ажыл-чорудулгазы база даарыныр турар, саны база көвүдеп орар. Ол комиссиялар черлер Советтериниң хуралдарының хүн айтырыын баш удур өөрениң көрүп, илеткелди болгаш эдеринчи илеткелдерни белеткээрниге дузалажып турар.

Чаа Конституцияларның негелдези өзугаар улус депутаттарының мурнунга чугула сорулгалар салдынган. Ол дээрге, хамыктың мурнунда күрүне планнарын чедиишкиннинг күүседир дээш Советтиң девискээрниге экономиктиг болгаш социал хөгжүдениң комплекстиг хандырары болур.

СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң айтыышкынларын хажык чок күүседир дээш бистиң республиканың өөр-өөр Советтери ажылдың арга-методун улам чаартыр дээш моон соңгаар-даа күүсениишкиниг ажылдан турар.

К. ДАНЗЫН-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдиниин улуг инструктору.

СЭКП-НИҢ АГРАР ПОЛИТИКАЗЫ БОТТАНЫЫШКЫНДА

ЭЛЕКТРИ — КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНГЕ

Чурттун бүгү колхозтар болгаш совхозтары күрүне системазындан электри энергиязы-биле хандыртынып турар. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң көдээге берип турары бүгү-ле электри дериглерин токтуп күчүзү-биле хөделдирер. Онгу беш чылдын эгезинден бээр ажыл-агыйлар электротехниктиг продукциларны болгаш кабель кылыларны барык-ла дөрт миллиард рубль түнге, азы эрткен беш чылдаазындан ийи катап хөйну алганнар.

— Дериглер бүдүрерин дүрген көвүдедири оон конструкциязын өскертири-биле холбашкан,— деп, **ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң эргелел начальнигинин оралакчызы Ф. Московкин** СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага чугаалаан.

— Колхозтарда болгаш совхозтарда техника машиналарның чарыгдалын эвээжедип турар тускай янзының байдалдарында ажыглаттынып турар. Оон ужурунда элээн хөй электродвигательдерни үлетпүр көдээ ажыл-агыйга таарыштыртынган тускай чогаадыг-биле кылып үндүрүп турар. Ол сорулганы шиитпирлээриниң чугулазы СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга демдеглеттинген. Амгы үеде ындыг техниканың дамзызы 150 аттардан тургустунган.

Мал комплекстеринге, механизаттынган болгаш автоматчыттынган улуг-улуг бүдүрүлгелерге мал чемнери белеткээрин болгаш үлээрин, ногаалар, чимистер болбаазыларын башкарар хереклерни, суг хандырылгазының, мелиорацияның болгаш ирригацияның автоматтыг системаларын кылып үндүрүп турар. Ындыг дериглерниң ажылдаар хуусаазын 3—4 катап улгаттырган. Ол болза электротехника үлетпүрүнүң организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң чогаадыкчы кады ажыл-чорудулгазының түннели-дир. Электри дериглериниң чаа хевирлери көдээ ажыл-агыйга шиңгээттингениниң экономиктиг ажыы чыл бүрүде 80 миллион рубль чедип турар.

Көдээнин электротехниктиг күчүзү чыл келген тудум-на улам өзүп турар. Чаа нарын машиналарны ажыктыг кылдыр эдилээр төлээде, бедик мергежилдиг кадрлар херек. Ортумак заводтуң энергетиктиг күчүзүнден эвээш эвес күчүлүг совхозтар болгаш колхозтар чуртта эвээш эвес. Москва, Ленинград, Воронеж, Ростов областарның, Краснодар, Ставрополь краларның элээн хөй улуг-улуг ажыл-агыйларының штат расписаниезинде кол энергетик деп дужаал кииртиннген. Шак ындыг тускай эртемниглерни чурттуң барык-ла бүгү көдээ ажыл-агый институттарында болгаш техникумнарында белеткеп турар.

Беш чылдың төнчүзүнде көдээ ажыл-агыйга электри энергиязын хереглээри 140 миллиард киловатт-шак чедер, а көдээниң хереглээри электротехниктиг кылыларны бүдүрери барык-ла ийи катап көвүдээр.

Ю. ГОВОРУХИН.
Москва.

ЛЕНИН — ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНИҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

Интернационализм дугайында беседалар

XX үүс чылдың эгезинде капитализмниң хөгжүлдезинге ханы өскерлиишкин болган: ол бодунуң дээди үе-чадазы — империализмче шилчээн. Оон-биле кады аңгы күштериниң турштары улам-на тодаргайжаан. Буржуазия реакцияның талазынче ажыыбиле кирген. Олар боттарының чурттарының иштинде революстуг шимчээшкинге удур күчүлеп-түрүшкүнү кадбартып, улустарны дарлаарын улам күштелдирип турган. Ол-ла үеде пролетариаттың революсчу шимчээшкини база өскен. Ажылчын аңгыны партиялары, профэвиледер болгаш ажылчы чоннарның өскедаа организациялары тургустунуп турган. Марксичи өөредигниң арыы дээш, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге шынчы болуру дээш демисел, ук принциптерни чогаадыкчы ёзу-биле сайзыраңгайжыдары бирги чергениң ужур-дузалыг апарган. В. И. Ленинниң болгаш оон демиселчи эштериниң ажылчорудулгазы харын-на олче угланган турган.

Эртемниг коммунизмниң болгаш интернационализмниң теориязын хөгжүдеринге, революстуг демиселдиң практиказынга болгаш социалистиг угланыышкын-биле иитилелди үндезини-биле чаарты тургузарынга В. И. Ленинниң төөгү ужур-дузалыг салыышкынын кысказы-биле мынчаар чугаалап болур:

Бирээде, В. И. Ленин марксичи өөредигни ревизионистерниң болгаш реформистерниң халдаашкыннарындан камгалап алган, пролетаржы интернационализмниң идеяларын камгалап алган.

Ийиде, төөгүнүн чаа байдалдарынга дүүштүр марксизмнин кол-кол үүлдерин, оон иштинде интернационализм дугайында өөредигни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткен. К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң ажылдарынга даянгаш, ол национал болгаш национал-колониалдыг айтырыглар талазы-биле чаңгыс аай будуштуг, быжыг өөредигни тургускан.

Үште, ленинчи план ёзугаар ССРЭ-ге социалистиг иитилелди тургусканының түннелинде социализм эртем теориязындан болгаш чырык үзелбодалдан херек кырында боттуг үүн апарган. Амгы үеде коммунизм, шаанда Маркс биле Энгельстиң бижип турганы ышкаш, Европада чоруп турар овур-шинчи эвес. Ам социалистиг күрүнелериниң делегей системазы бар апарган.

Кыска үүлге иитилелди революсчу ёзу-биле чаартырының теориязынга болгаш практиказынга В. И. Ленинниң бүгү чаа салыышкынын көргүзери берге, ынчангаш интернационализмниң теориязының болгаш практиказының талазы-биле оон ажыл-чорудулгазының кол-кол угланыышкыннарын адаары-биле кызыгаарланып каалы.

В. И. Ленин чаа хевирнин партиязын — интернационалчы революсчуларның партиязын тургускан. Партия организацияларын национал үүлдү барымдаалап тургузарын кыып турган, социал-демократияга турган буржуаз национализмни социал-демократтыг ажылчын партияны тургузар деп шиитпирлээн. Оон бээр-ле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш өске-даа марксичи-ленинчи партиялар интернационалчы принцип-биле тургустунуп келген.

Ленинчи партияның удуртулгазы-биле болгаш ооң партиялың XXV съездизинге Тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш моон сонгаргы демиселдиң программазында уламчылаашкынны болгаш сайзыраңгайжыдылганы алган Тайбың программазынга чедир.

В. И. Ленинниң инициативазы-биле болгаш удуртулгазы-биле 1919 чылда бүгү диштериниң ажылчын аңгызының делегейде дайынчы каттыжышкыны — Коммунистиг Интернационал тургустунган. Оон тугунда Маркс биле Энгельстин: «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп кыйгырган девизин делегейниң бүгү дылдарынга бижээн турган.

Фёдор КОНСТАНТИНОВ.
профессор, ССРЭ-ниң философия иитилелиниң президентизиниң ораланчызы, РСФСР-ниң эртемниң алдарлыг ажылдакчызы.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

КИЛЕҢНИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. Замбия Республикага удур Родезияның расистериниң база дагын агрессчи халдаашкын үүлгеткенинге ол чурттуң КНО чанында доктаамал төлөөлекчизи шиитпирлиг удурланыышкының илергейлээн. Расистер бо чаа үүлгедиин Африканың улустарын коргудар, Зимбабвениң национал-хосталга дээш демиселчилериниң тура-горуун сый шавар болгаш оон түннелинде Родезияда расисчи-колониалдыг ёзу-чурумчарны моңгежидер сорулга-биле кылган деп, КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазының алынга келген чагаада айыткан.

Смиттин расисчи болуунун өстеп - сүрүүшкүннери и д е н болгаш өлүрүкчү дерзиилээшкиннериниң Замбияның девискээринде Родезиядан чаштының келген тайбың дезикчилер лагерьлерин узуткаары ол калчаалыг агрессияның сорулгазы болган деп, чагаада чугаалаан. Бомбалаашкынның түннелинде 340 кижи өлген болгаш 500 ажыг кижи балыглланган. Шикумбиде дескеннер лагеринче халдаашкынның соонда расистер Зимбабведен 1600 кыс ургларның хамааты тускай эртемнер чедип ап турганы Лунсемфведе иитиэртемниң өөредилге төвүнче халдаашкын кылган. Олариың ден кезиинден хөйү ис чок читкен, балыглланган ийикпе азы өлген. Халдаашкынар үезинде Замбияның 40 ажыг хамааты база өлөн.

Агрессчи халдаашкынның түннелинде чүс-чүс кижилер чурттаар оран-сава, кедер хөп, чиир аъш-чем чок арткан. Эмнер база чок. Ак кештиглериниң расисчи ёзу-чурумнары делегейниң тайбыңынга болгаш айыыл чок чоруунга улуг кыжаныышкын болуп турарын бо араатанзыг халдаашкыннар база дагын көргүскен деп, чагаада демдеглээн. Ынчангаш КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң болгаш бүгү делегей иитилежилгезинин эң бирги база сонгаарладып болбас сорулгазы чүл дээрге, Африканың мурнуу үүгүнде расисчи тергиделди чок кылыры, ол ышкаш хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарга материалдыг база өскедаа дузаны чедирери болур ужурлуг.

* * *

Родезияның расистериниң өнчүк-чөнгөлөлиг үүлгедиглерин КНО-нуң Чингине секретары Курт Вальдхайм чидии-биле буруу шапкан. Ол девискээрде тургустунган байдалды болгаш оон тайбыңга болдунгу дегуржуктарын Замбияның чазаа-биле кады өренип болгаы чугаалажып көрөүн дээш КНО-нуң чингине секретарының тускай төлөөлекчизи баштаан делегацияны Замбияже чорудар деп шиитпирлээнинин дугайын Замбияның президентизе К. Каундага чоруткан телеграммазынга ол дыннаткан.

(СЭТА).

СОЦИАЛИСТИГ ВЬЕТНАМДА

ВСР. Социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузар сорулга-биле социалистиг Вьетнамда экономиканың эң чугула адырлары—металлургия, машина тудуушкуну, энергетика чедишкиннии-биле хөгжүп турар.

ЧУРУКТА: «Камфа» деп механиктиг заводтуң ажылчыннары Нгуэн Ван Хьен (солагай талазында) болгаш Фан Хонг Динь.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ИРАНДА БАЙДАЛ ДҮШКҮҮРЛҮГ

ТЕГЕРАН. Иранда чазакка удур чыскаалдар, хөделиишкиннер уламчылавышаан. Керманшахка болгаш Иламга ийи хонук бурунгаар болган чыскаалдарның киржикчилерин шериглер боолап турган. Оон түннелинде өлүткен болгаш балыглаттырган кижилер бар. Исфаханда, Рештеде болгаш өске-даа хоорайларда баз байдал дүшкүүрлүг.

Тегераниың кудумчуларында болгаш төөдеринде танкылар, бронетранспортёрлар, солдаттарлыг чүк машиналары турбушаан. Хоорайның кырында шериг вертолёттар таныыл-хайгыыл ужудуушкуннарны кылбышаан.

Оппозициялыг национал фронт медеглел кылган, ол фронтунун удуртукчулары К. Санджаби биле Ш. Форухарны шериг эрге-чагыргаларының туду хоругдаанынга удурланыышкының илергейлээн.

Чурттун нефтилиг кол району — Хузестандан дүвүрээзивниг дыңнадыглар кээп турар. Ажыл соксадыышкының уламчылап турар нефтичилерге ол можунун шериг губернатору — ажылынарны дагыр эгелевее болзунарза, ажылынардан үндүртүптер силер деп сагындырыглыг негелде кылган. Ажылдан үнеринден өйтаган таварылгаларда оларны Иранның национал нефть компаниязының эргезинде турар бажыннардан күш-биле үндүр шөлүптер апаар деп, ажылчыннарга кыжаныышкыннарны-даа кылып турар. Ажыл соксаткан нефтичилер шериг байдалын күш чок болдуңгурын, политиктиг чылдак-биле хоругдаттынган бүгү кижилерни хостап үндүрерин, хамааты хосталгаларны хандырарын негеп турар.

ВАШИНГТОН. Иранга шериг чазакты тургузар дээн шиитпирни бодунуң деткин турарының дугайын Ак бажың база дагын бадыткаан. АКШ-ның президентизиниң политиктиг айтырыглар талазы-биле дузалакчызы Г. Джордан Иранда байдалдың кандыг угланыышкын-биле чоруп турарын кичээнгейлиг хайгаарап турар бис деп медеглээн. Оон сестери-биле алырга, ол чугула «байдалдын кандыг янзылыг болу бээринден хамаарыштыр АКШ бодунуң планнарлыг болуп турар».

Иранда байдалды анализтевишаан, «Вашингтон пост» солун Иранның нефтичилериниң уламчылап турар ажыл соксадыышкыны «америк долларга кыжаныышкынны улгаттырып турар» деп бижээн.

ПАРИЖ. «Амгы иран ёзучурумну дүжүрер дээр оппозицияның ораладжыышкыннарын Каттышкан Штаттар онза сагыышырал-биле» көрүп турар деп, Францияның «Фигаро» солуну демдеглээн. «Ажыы-биле американзырак ёзу-чурумну чок кылыптары Иранның экономиказында АКШ-ның тодаргайлакчы салдарын чигзинчиишкинге тургузуптарындан» АКШ айыылдыынын турар деп ол солун демдеглээн.

Ынчанмыже, АКШ хамыктың мурнунда «байдалдың шериг талаларынче сагыш салып турар, чүте дээрге, Каттышкан Штаттарның кедергей күчү киир чепсеглээни күүлүг иран шериг ол девискээрде америк салдарның кол үүлү болуп турар» деп, «Фигаро» онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ЧӨПТҮГ ХЕРЕК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республикага удур Пекининиң чорудуп турар дайынзырак чеңгээлээшкиннерин шиитпирлиг буруу шапкан медеглелди Каттышкан Штаттарның Коммунистиг партийзы үндүрген.

Сөөлгү үеде кыдат шериг кезектери ВСР-ниң кызыгаар чоогунда районнарынче хөй удаа шургуп кирген. Оон-биле кады Кыдаттың дузаламчызы болгаш күткүлгези-биле вьетнам девискээрже кампучий шериглериниң халдап кириишкинин боттандырып чоруткан деп, национал дарга Г. Уинстонуң болгаш чингине секретарь Г. Холлдуң ат салган медеглелинде айыткан. Ол чеңгээлээшкиннер Мурнуу-Чеен Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынга шыңгыы айыыл болур деп, медеглелде онзалап демдеглээн.

АКШ-тың империализмниң болгаш оон чалчаларының 1975 чылда Вьетнамга чылча шаптырганының болгаш оларны оон үндүр ойлатканының соонда ВСР-ниң улузу харын тайбың сорулгаларны чедип алырынче, америк ужар чүүлдүң бомбалаашкынынан болган үрелиишкиннерни, оон чурттуң үптээнинин үрүүктарын ажып эртеринче чүткүп турар деп, медеглелде оон ыңай айыткан. Вьетнам Социалистиг Республика-биле харылзааларны чугаа чокка чогумчалыг тургузуп алырынче АКШ-тың чазаан америк коммунистер ыыйгырган.

Чоокта чаа Москвага Совет Эвилели биле Вьетнам Социалистиг Республиканың арязынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында ат салган көрөөни бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынга чугула салыышкынны киирип турар «төөгүлүг чедишкин» кылдыр медеглелдің авторлары байыр чедиргеннер.

Кампучияда байдал

ХАНОЙ. (СЭТА). Кампучияның хосталган девискээрлериниң кээп турар медээлерге даянып алган, Вьетнам информация агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, октябрьның эгезинден бээр Проахвихеа, Сиемреап, Кандал, Ратанакири, Мондолькири можуларының хөй-хөй суурларының чурттакчы чону Пол Поттуң-Иенга Сариниң ёзу-чурумунга удур тура халыышкан.

Преахвихеа можуга Пномпень армиязынга үймээнчер хөй удаа үвгүлээн. Мондолькири можуда турар 920-ги дивизияның шериг албаныгаарының чамдыызы база тура халыышкан. Соңгу-чөөн шериг зоназында тура халыышканнар хөй санныг кедээ суурларда, а ол ышкаш Ломпхат хоорүйда полиция участоктарынче халдаанар.

КЫЙГЫРЫГ

АДЕН. (СЭТА). Демократтыг Йемен национал хамаарышпас, тускай догуннаан чорукту хүлүлеп көөрүнүң, ол кавыга доктаамал болгаш айыыл чок чорукту камгалаарының принциптериниң үндезинге бүгү кожа чурттар-биле харылзааларны моон соңгаар деткин тургузар деп, Йемен Улус-Демократтыг Республиканың премьер-министри Али Насер Мухаммед медеглээн.

Арабтарның аразында империализмнин болгаш сионизмниң аяы-биле хөделип турар өскерликчилер бар дээрзин араб делегейде болуушкынар айтыр турар деп, ол демдеглээн. Ол болза чүүдде мурнунда Египеттиң амгы удуртукчуларынга хамаарыр.

Чурттун хоойлу үндүрер дээди органынга ам болур соңгулдаларга идеологиялыг киржиринче, а ол ышкаш экономиктиг база социал хөгжүлдениң планнарын чедишкиниг күүседілрин чедип алырынче ол кыйгырган.

Ангола улустуң шиитпирлиг чоруу

ЛУАНДА. (СЭТА). Ажылчы чоннарның массалыг митингилери болгаш хуралдары бо хүннерде Ангола Улус Республиканың улут хоорайларында эртип турар. МПЛА—Күш-ажыл партиязының болгаш республиканың чазаның политиказын быжыы-биле деткип болгаш АУР-га удур Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң кылыр деп турар чаа агрессиязынга шиитпирлиг айтыр шавыышкынны бөөринге бөттарының шиитпирлиниң дугайын ажылчыннар, тараачыннар, Анголаны хосталарының чепсектиг күштериниң дайынчылары болгаш өөренирчилер медеглээннер.

Анголаның Камгалал министерствозунуң медеглелин ёзугаар алырга, Намибияның девискээрин дурум чокка эжелеп алган Преторияның расисчи ёзу-чуруму ангола-намибия кызыгаарда шериглер моонниээрин уламчылавышаан. Ол девискээрже барык-ла хүн бүрү мурнуу-африканчы армияның чаа-чаа кезектери кээп турар болгаш ынаар шериг техниказын чорудуп турар. Чоокку аэродромнарже бомбалакчы болгаш штурмнаар ужар чүүлдү, дайынчы вертолеттарны чорудуп, АУР-нуң мурнуу эриктериниң чоогунда Анголаның девискээр суглларының чанында Мурнуу-Африка Республиканың шериг-далай күштериниң корабльлери база суг адаанга чоруур хемелери ажиндирип чоруп турар. Ангола девискээрниң кырынга хайгыыл кылып, мурнуу-африканчы самолёттар доктаамал ужуп турар. Чеңгээлээр сорулга-биле кызыгаар чоогунуң чурттакчылыг суурларын расистер артиллерия болгаш миномёттар-биле боолап турар.

Амгы үениң чепсээ-биле Барының чүктүң чепсеглээни мурнуу-африканчы дайынзырактар ам Намибияда 50 муң ажыг солдаттарны, хөй санныг танкыларны, куяк машиналарны, самолёттарны, вертолёттарны, артиллерияны мооннеп алган. Ол шериглериниң болгаш шериг техниказының барык чартының амгы үеде Ангола-биле кызыгаарда моонлеп турганы.

Анголага удур боо-чепсектиг чаа агрессияны белеткээрине онза рольду УНИТА-ның контрреволюстуг болуунун өлүрүкчүлерине онзалаан. ТРЭ-ниң белеткээни болгаш чепсеглээни, ангола улустуң ол өскерликчилери Намибияның девискээринден АУР-нуң кызыгаар чоогунда девискээрлериче дээрбечи халдаашкынларны чорудуп турар. Анголаның девискээринин иштинче УНИТА-ның үрегдекчилерин болгаш өлүрүкчүлерин чорудуп турар. Оларга салган сорулга болза, улус ажыл-агыйының объектилериниң будулдурар болгаш үрегдээр чоруктар-биле чуртта тайбың тургузуушкуну саңдарадыры, чурттакчы чонуң ортузунга девидээшкинни болгаш ангадаашкынны болдурары болур.

Ынчалза-даа амгы үеде империализмнин болгаш оон Африкада чалчазы—расисчи Мурнуу-Африка Республиканың кандыг-даа чимзеннишкиннери чуртка социалистиг чаа иитилелди тургузуп алыр даан ангола улустуң шиитпирлиг чоруун сыр шыдаваа.

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙДЕ УДУРЛАНЫЫШКЫННАР

Нейтроннуг чепсектиң «кол кезектерин» бүдүрерин эгелээр дугайында АКШ-тың президентизи Дж. Картерниң шиитпирингге удурланыышкын шимчээшкини чер бөмбүрзээниң янзы-бүрү чурттарында үргүлчүлевишаан. Шимчээшкинниң киржикчилери—депшилгелиг парлалга, хөй-иитки организациялары, сураглыг политиктиг болгаш хөй-иитки ажылдакчылары америк администрацияның хеделиишкиннериниң тайбыңга болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынынга тургустунуп келген шыңгыы айыылче кичээнгейни угландырып турар.

● **БЕРЛИН.** Чавырлыышкынның удурланыкчыларының нейтроннуг чепсектиң «кол кезектерин» бүдүрер дугайында шиитпири боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыр дээш демиселдин бүгү делегейде быжыглыг турар фронтузунга чоңгээлээшкин болур деп, ГДР-ниң Тайбың чөвүлелиниң даргазы Гюнтер Дрефаль медеглээн.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин улам ынай көвүдериниң айыылдыг оруу-биле боттарының эң-не айыылдыг базымнарын чавырлыышкынның удурланыкчылары ССРЭ-ниң талазындан «айыыл» дээр үүл-биле үндезилеп бадыткаарын оралдажын турарлар. Ол болза хоп-меге-дир: тайбыны болгаш чепсеглениишкинин дүжүрерин хандырар дээш ниитизи-биле түс ажыг саналдарны ССРЭ киирген деп, «Нойе цайт» солун бижээн. Тайбын болгаш чепсеглениишкинни дүжүрери дээш социалистиг чурттар чайгылыш чокка туржуп келген. Социализм чурттарының политиказының кол кичээнгейинде кижи дугайында сагыш салыышкын доктаамал турып турар, а нейтроннуг чепсек бүгү дириг үүлдерни өлүрер.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Пентагоннуң планнарын «Коламбия джорнализм ревью» деп америк журнал шыңгыы буруу шапкан. Барының чүктүң айыыл чок чоруун хандырарына нейтроннуг бомбаның «мырынай эргежок чугулазының» дугайын Вашингтоннуң албан-дужаалдыг төлөөлекчилери доктаамал бадыткап турарлар деп, ол айыткан. Ынчалза-даа ол бомба массалыг узуткаашкын чепсээнин чаа хевири, кижилерни кырарының база бир чепсек-херексели болур. Пентагоннуң генералдарының ол чепсекти тургузар деп турарынга ынчангаш бүгү делегейде, ылангыя Европа чурттарында, удурланыышкын улам-на өзүп турар.

Бүгү делегейге тайбының хереэнге Вашингтоннуң «нейтроннуг дипломатиязының» айыылдыг ужуктарының дугайын американ бүрүзүнге идепкейлин-биле тайылбырлап бээринче америк парлалганы журнал кыйгырган.

● **ПАРИЖ.** Францияның кол политиктиг партияларының база профэвилел каттыжыышкыннарычың демократтыг организацияларының төлөөлекчилери Парижке болган каттышкан хуралынга массалыг узуткаашкынның чепсээнин чаа хевирлерин ажылдап кылырын болгаш бүдүрерин хорууп дугайында делегей дугуржулгазын чарары дээш демиселдя идепкейжидеринче кыйгырганнар. Нейтроннуг бомбаны бүдүрери чепсеглениишкинни дүжүрерининиң политиказынга шуут удурланышкак деп, Францияда күш-ажылдың Бүгү-иитки конфедерациязының медээлеринде онзалап демдеглээн. Массалыг узуткаашкынның чепсээнин ол хевири боо-чепсекти эңдере бүдүрерин дургедедип, термоядролуг дайынны өскүдүп үүлдериниң айыылын күштелдирип турар.

● **НИКОЗИЯ.** Никозияга болган чыскаалга болгаш митингге Кипр хереэженнериниң депшилгелиг организацияларының төлөөлекчилери массалыг узуткаашкынның чепсээнин бүгү хевирлерин бүдүрерин хорууруп негээнгеер. Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырын президент Дж. Картерден шыңгыы негээн чагааны олар хүлээп алганнар.

(СЭТА).

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

ДЕМНИГ ДИЛЭЭШКИННИҢ ТҮННЕЛИ

Хабаровскиде Орджоникидзе эттыг нефть болбаазырадыр заводтуң кол бүдүрүлгези—крекинг тургузугларда одалга чарыгдалы чылда бир муң беш чүс тоннага кызырылган. Заводтуң чаартыкчыларының чогаатканы ол болбаазын тургузуг технологтуг чорудулганы сайзыраңгайжыдар арганы берген. Битум, бензин, мазут болгаш керосин ам мурнундагызы ышкаш мөңгээр саваларга соон чытпас, а боттарының чылынын болбаазырадылгаже кирип турар нефть агымыче дамчыдыптар.

Заводтуң чаартыкчылары одаар үүл камнап алыр талазы-биле тодаргай саннарны социалистиг хүлээлгелеринде айытканнар. Бүдүрүлгеде четпестер тургустуна берип болгу-дег черлериң даңзызын тургускан. Инженерлер биле ажылчыннарның күженишкинин каттыштырган чогаадыкчы бригадаларда бүдүрүлгениң дөртку ажылчын бүрүзү киржин турар. Завод чаартыкчыларының чогаадып, шингээдип алганы техниканың чаа үүлдери көскү түңелдерни берип турар: чыл эгезинден бээр камнаттынган одаар үүл-биле бүдүрүлге бүдүн неделя дургузунда ажылдан болур.

В. ИЛЬИН.

Хабаровск.

* * *

ТЕХНИКТИГ БААЗА САЙЗЫРАҢГАЙЖЫП ТУРАР

Ыраккы Чөөн чүкте суггарылга тудуунуң кол эргелелиниң механика заводунда металдарны электри-биле эвилдирери шингээттинген. Ында шуткуур цех ажыглалда кирген. Ооң түңнелинде суггарылга бугалары казарыгга, шалбаа, тулаалыг черлерни кургадырыгга ажыглаар чер казар техниканың янзы-бүрү белдирлерни, кезектерни кылыры үлетпүр аргазынче шилчээн. Мооң мурнунда оларны чурттуң янзы-бүрү районнарындан Ыраккы Чөөн чүкче соөртүп турган.

Лучегорскиден ырак эвесте механика заводу болза бо девискээрде турып турар мелиорация трестериниң кол техниктиг баазазы болуп турар. Приморье, Хабаровск крайларда, Амур, Сахалин, Камчатка, Магадан областарда суг ажыл-агый чудугларыгга болгаш кур черлер шингээдип алырыгга хереглээр янзы-бүрү дериг-херектелдерни ында бүдүрүп турар. Чаа рис совхозтарының чеписгелиниде турып турар машиналарга чугула херектиг кылыгларны—насос станциязының кезектеринден эгелээш, нарын электромонтаж дериг-ге чедир—база бо завод хандырып турар.

И. ПАЛАТОВ.

Лучегорск,
Приморье край.

* * *

БАЙЫРЛЫГ, АРКТИКА!

«Капитан Готский» дизель-электроход, байырлажыышкын медээзин берген соонда, Арктикада Певек суурну катташ, Владивостокче углан чорушкан. Бо рейс-биле Чөөн Арктикаже эжиндирери доозулган.

Бо чылдың эжиндирилгиннери чедишкиннг эрткен деп Чөөн Арктикада далай операцияларының штабының начальниги В. Жеребятьев чугаалаан.—Маңаа, Арктикага, соңгу үүкүң кыска чайының дургузунда дегжыларга, геологтарга, тудугжуларга болгаш ивижилерге 400 тонна хире чүк эккелген судноларның чүүгүн дүжүрүп, сайгарып, чудурүп четтигинкен бис.

Ленинградтың транспортчуларының улегери-биле чүдүрүлге-дүжүрүлге комплекциниң бүгү звеноларынга ажыл тодаргай организаластаттынган. Судно кырыдан—чүк ээзиниң складынче деп схема-биле чүк дүжүрүүшкүү ийи муң беш чүс судно-шакты камнап алыр арганы берген.

Эжиндирилгиннер рейстерни чедишкиннг боттандырарынга эртем-техникага үндезилеттинген агаар медээлери дөгүм дуазлыг болган. Соңгу үүкүң он-он станциялары дүне-даа, хүндүс-даа эжиндирерге агаар медээзин «берип» тургулаан, дош разведказының ужудукчулары эң-не чогумчалыг маршруттарны шилип ажырыгга дузалап турган. Күчүлүг ледоколдар «Ермак», «Адмирал Макаров», «Ленинград», «Владивосток», «Москва» болгаш өскелер-даа судноларны үткүп, удээрин боттандырып турганнар.

Г. КРАСНОГОР.

Певек,
Чукотка автономныг округ.

* * *

БЕДИК ДҮЖҮТ ДЭЭШ ОРУКТА

Приморьениң көдээ ажыл-агый институтунда мелиорацииниң дуржулга станциязы тургустунган. Ында бар турар шеңелде баазазын ажыглап турган суггаттыг черлерге соянның, ристин, ногаалардың белик дүжүттерин алырының оруктарын тывар талазы-биле эртемденнер улуг ажылдарны чорудуп турарлар. Хөрүүнүң суг режимин даштыыртын таарыштырып турар таварылгада ол болгаш өске-даа культураларны тарып, өстүрерин комплекстиг механизастаарының айтырыгларынче улуг кичээнгей салдынып турар.

Дуржулга станциязының ажылы болаа Ыраккы Чөөн чүкүү черлерин чаартыры-биле болгаш түс чернин чурттакчы чонун көдээ ажыл-агыйның аңаа бүдүрүүнген продуктулары-биле хандырары-биле холбашкан сорулгаларны шиитпирлээринче база бир базым болур.

Уссурийск,

А. ГУЛЯНСКИЙ.

Приморье край.

* * *

ЗАВОДТУҢ ЧАА ПРОФЕССИЯЗЫ

Вазаларның, фужерлерниң, аяктарның баштайгы бөлүүн Амур кыдында Райчихинскиниң шил заводундан магазиннерже чүдүрүп чоруткан.

Бүдүрүлгениң кылын чанчыккан продукциязы—соңга шили, мозаика плитказы—Ыраккы Чөөн чүкке аажок херектиг. Сава-сапга болгаш чоннуң өске-даа хереглел барааннарын бүдүрери-биле заводта тускай цех тургустунган, ооң кылыгларының ассортиментизи үргүлү калбарып турар. Чаа бүдүрүлгеге тускай эртемнилер белеткээр сорулга-биле улуг-улуг шил бүдүрүлгелериниң дуржулгалыг мастерлерни чалап эккелгеннер.

Келир чылын чаа цехтиң күүзүн ийи катап улгаттырары көрдүнген, чаа кылыгларны бүдүрүп үндүрерин шингээдип алыр.

А. КРИВЧЕНКО.

Райчихинск.
Амур область.

* * *

ЧУРУКЧУЛАР ЧОГААЛ МААДЫРЛАРЫНДА

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң хежигүү А. Винокуровтуң Быстрина туңдразынче бо командировказы онзагай болган. Автор чаа чуруктарын ап алгаш, бодунуң чогаадылга ажылының маадырларынга чедирип берген.

Оларның аразында чурукчу хөй хүннерни эрттирген, ивижилериниң, ашыларының, чер иштиниң разведчиктериниң портреттерин чураан. Ооң көрүнгүр характары бо дошкун крайда болуп турар улуг өскерилгелерни эскерип, а бийиря туңдрага техника талазы-биле чаа профессияларны чедип алган кижилерни чураан.

Чуруктарның маадырлары-биле чурукчуларның ужуражыышкыннары ында чаңчыл болган. Ол ужуражыышкыннар область төвүнүң чогаадыкчы коллективтериниң организастал турары «хоорай — көдээге» деп фестивальның бир кезээ болуп эртин турар. Профессионал болгаш бот-тывынгыр коллективтер көдээ ишчилерге концерт көргүзүп бээрлер. Чуруктаачылел музейниң ажылдакчылары делгелгелер организастаар, литераторлар боттарының чаа ажылдары-биле таныштырар.

М. ЖИЛИН.

Камчаткада-Петропавловск.

* * *

СУГ АДААНДА ФЕРМАЛАР

Балык ажыл-агыйының болгаш океанографиянның Оожум океан институдунуң магадан салбырының ажылдакчылары Охот далайның соңгу-барыын эриктерингe тускай сельд фермалары тургузуп эгелей бергеннер. Каш чыл бурунаар Алодома мугулдурга аймыг болган — далай кыдының суг үнүштери өлүп калган. Ооң уламыдан балык аажок эвээжээн.

Балык үүргенелээр далай үнүжү узуткаттынганда чүү канчаарыл? Үүргенелээри-биле далай кыдыынче чоруп турган сельд четкиге туттуна бергенде, четки каразынга-ла үүргенелеп каапталып институт ажылдакчылары эскергеннер. Балык үүргенелээр чаа чер кылыынга ону ажыглаар деп шиитпирлээн.

Мугулдурга ийи чыл улаштыр кашкаш километр девискээрге четкилерни салып келгеннер. Оларның квадрат метр бүрүүнге чеди миллион хире үүргенелер чыгышына бээр. Бир чыл дургузында он-он миллион сельд байлаңзары тыптып кээн турар. Ооң аңгыда «сельд инкубаторларын»—четки корзиналарны—мугулдурнуң байлаңнар өстүрериниге элээн таарымчалыг черлериниге салгылаар. Ындыг «инкубатор» бүрүүнден дөртен миллион хире байлаңнар далайже үнүп турар.

Г. ИВАНОВ
(СЭТА-ның корр).

Магадан.

Кижизидилгени комплекстиг чорудар

ЧУГУЛА СОРУЛГА

СЭКП-ниң XXV съездизиниге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев ынча дээн: «Амыдыралга идешкейлиг туруш дег, сөглээн сөс-биле ажыл-иштиң карышпаазы хүн бүрүнүң норма-чижээ апаар болгаш ниитилел хүлээлгеэин медерелдиг кеор чорук дег кижини өрү көдүрер чүве чок. Ындыг турушту ажылдан кылыры — мөзү-шыпар кижизидилгезиниң сорулгазы».

Мөзү-шыпар кижизидилгезинге холбаштыр Бии-Хем районга «Совет кижилериниң мөзү-шыпар кижизидилгези» деп темага болуп эрткен эртем-практиктиг конференцияга баштайгы ялеткелчи бо сөстер-биле ялеткелин эгелээн. Ук конференцияга албан организация черлериниң удуртукчулары, партия организацияларының секретарьлары, көдээ Совет күүскомпарының дарга-лары, школа директорлары, башкылар, культура албан черлериниң ажылдакчылары олурушкан.

СЭКП Бии-Хем райкомунуң секретары А. А. Салчак сөөлгү чылдарда мөзү-шыпар кижизидилгезиниң хөй янзы айтырыгларын районнуң ажылышчилериниң ортузунга удаадараа сайгарып турганын дыңнаткан. Чижээлээрге, 1978 чылдың сентябрьда СЭКП райкомунуң бюроозунга «Интернационалчы кижизидилге дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ол ышкаш мөзү-шыпар кижизидилгезиниң айтырыгларын партия, профсоюлел, комсомол хуралдарынга болгаш күш-ажылчы коллективтерге сайгарып турар, аныяктарга күш-ажылдың хоочунары — дагдыныкчыларны бызыглаан. Дагдыныкчылар-биле ажыл «Кызыл тараачын» совхозта, «Сельхозтехника» салбырында болгаш районнуң амыдырал хандырылга комбинадында эки чоруп турар.

Кижилерни коммунизмниң идеяларынга кижизидериге коллективтиг болгаш ооң удуртукчузунуң ролю улуг. Маңаа Тураннның амыдырал-хандырылга комбинадының коллективиин, чээрби чылда ук коллективти удуртуп келген А. И. Костенковту чоргаарал-биле адап болур. Ол төлептиг аажы-чаңы-биле, ажылжиниге кызымаа, ак сеткилдин-биле удуртуп турары коллективиниң кежигүннериниге хүндүткелдиг. Эш-өөрүнге үлегер-чижек болуп келген. Алексей Иванович ажылчыннарның негелдезинге, оларның ажыл-иш болгаш амыдырал дугайында янзы-бүрү айтырыгларынга чогуур харыны берип шыдаар кижи. Бо хүннерде ол коллектив «Кожавыска хожудакчы чокка» деп девиз-биле ажылдаан турар. Каш чыл улаштыр бо коллектив районнуң бүдүрүлге черлериниң аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп келген.

ВЛКСМ райкомунуң секретары Л. Х. Назыты районнуңчээн комсомолчуларының болгаш школачыларының ортузунга мөзү-шыпар кижизидилгезиниң чорун турарын чугаалап тура, интернационалчы кижизидилгеге ылаан доктаараан. Чамдык школаларда, пионер дружиналарында ук айтырыгны чаңгыс сайландырып, өске школалар-биле чагаалажыры, интернационалчы пайырал байырлаалдары болгаш ыыштар, эрттирери-биле кызыгаарлаттынган, боттарының коллективинде пайырал кадгылыг дээрин уттун турарын четпес деп саанан. Ол ышкаш өөренгичилер эрге, хүлээлгезин кайы хире билирин, ону канчаар күүседин турарының дугайында тодаргай сайгарылга ыыдайын турар чамдык школаларны ылереткен.

Мөзү-шыпар кижизидилгезинге уран үүл, чечен чугаал эвээш эвес салдарны чедирип турар дээрениң дугайын культура кидлизиниң эргелекдаловнадан телеграмма келген. Надяның чогаадыкчы ажылын бедии-биле үнелеп, хүндүлүг атты тывысканы дээш ВЛКСМ Тыва обкомунга, республиканың бүгү комсомолчуларынга болгаш аныяктарынга өөрүп четтиргенин ол илереткен болгаш төрээн Тывазының аныяк салгалынга, Надяның чажыттарынга эки өөредилгени, ажыл-ишке чедиишкиннерни, аас-кежикти сеткилиниң ханызындан күүзүн.

лээн, «Кызыл тараачын» совхозта, район эмнелгезинде, райпода, Тураннның № 1, №2 школаларында бот-тывыңгыр уран чүүл доктаамал ажылдап, ооң киржикчилери чыл бүрү көвүдеп турар. Ынчалза-даа райпромкомбинатта, «Сельхозтехникада» болгаш ооң-даа өске организацияларда бо ажыл чогуур деңнелиде четпейн турар. Чыдагааны: ук организацияларның удуртукчуларынын, ында ажылдап турар хөй-ниитилерниң организацияларының чүүлдерин күүседизиче чайгылгаш, ажылчыннарның культурлуг дыштанылгазынче, оларның ортузунга кижизидилге ажылынче кошкак кичээнгей салып турарында.

Партия, профсоюлел, комсомол организацияларының бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының кичээнгейин чоонду, ылаңгыя аныяк салгалды мөзү-шыпар кижизидилгезинге хаара тударынче үлегерген ажыктыг саналдар аңаа болган.

М. ЯКУШЕВА.

МОСКВА. Лужниките Олимпиада-80-ниң одунуң кыварынга чедир эвээш хүннер арткан тудум, ном үндүрер дыка хөй черлериниң продукциязы «спортчу» болу берген. Чижээлээрге, «Плакат» деп ном үндүрер чер ийи чыл дургузунда дөртен хире янзы-бүрү олимпий продукциязын парлап үндүрген.

Чоокку ийи чыл дургузунда аңаа 150 ажыг плакаттарны парлаар. Москва Олимпиадазынга тураскаатkан эң эки плакат дээш делегей конкурузун чарлаан. Чыл төнчүүнде аттары билдингир апаар лауреаттарның эң дээре ажылдары-биле пайысыладың кудумчуларын болгаш шолдерин ыыстаптар.

ЧУРУКТА: чурукчу Л. Тарасовтуң плакады.

В. ЗУФАРОВТУҢ фотозу.

ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРЕТКЕН

1978 чылдың литература болгаш уран чүүл талазы-биле Тываның комсомол шаңналын ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур тывыскан лауреаттарның бирээзинге аныяк чурукчу Надя Рушева (мөчээн соонда) болган. Ол дугайында Надяның Москвада чурттап орар аваазы Н. Д. Ажыкмаа-Рушевага дыңнаткан.

ВЛКСМ Тыва обкомунга Наталья Дойдаловнадан телеграмма келген. Надяның чогаадыкчы ажылын бедии-биле үнелеп, хүндүлүг атты тывысканы дээш ВЛКСМ Тыва обкомунга, республиканың бүгү комсомолчуларынга болгаш аныяктарынга өөрүп четтиргенин ол илереткен болгаш төрээн Тывазының аныяк салгалынга, Надяның чажыттарынга эки өөредилгени, ажыл-ишке чедиишкиннерни, аас-кежикти сеткилиниң ханызындан күүзүн.

ДАГ ЧУРТТУГ ХООЧУН КИЖИНИҢ МӨЧЭЭНИ

БАКУ. (СЭТА-ның корр.). Чурттун эң улуг назылыг чурттакчызы Меджид Агаев Азербайджанның даглыг черде сууру Тиклебандыга 144 харлыында мөчээн.

Үгүндан хойжу М. Агаев 120 чыл дургузунда хөй кадарып келген. Көдээ Советтиң эң хоочун депутады хөй-жуларның амыдырал байдалын экижидеринге, даглыг черлерде суурларны чаагайжыдарынга хөй үүлдерин кылган.

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

БУЭНОС-АЙРЕС. Делегейниң шыдыраага сонуургалдыг миллион-миллион кижилери бо хүннерде ССРЭ-ниң хөрээженнериниң болгаш Венгрияның эр улустун шилиндек командаларынга байыр чедирип турар. Совет хөрээженнер командазы хөрээженнер аразынга шыдыраанын сес-лугаар делегей олимпиадазынга, а венгр команда эр улустуң чээрби үшкү олимпиадалыга тиилекчи болганы ол. Ийи олимпиада кайызы-даа Аргентинаның пайысылалынга деңге эрткен.

Совет шыдыраачы хөрээженнер команда аайы-биле кымгадаа уттурбаан, чүгле венгр команда-биле хайымнаашкан. Хөрээжен командалар аразында ийиги черде Венгрияның шыдыраачылары, дараазында черлерни ГФР-ниң, Югославияның, Польшаның, Испанияның, Болгарияның, Англияның командалары дараалаттыр эдээн.

Эр улустуң командаларының аразында Венгрияның командазы 56 сандан 37 санны чедип алган, бистиң шыдыраачыларывыс—37-ни, АКШ-тыы—35-ти чаалап ап, шаңналдыг черлерни эдээн. Американнар бистин шыдыраачыларывыска деңнежип алыр аргалыг турган, ынчалза-даа соңгаарлаткан-үш салыгларынга удуулар чедип алдынмайн баргаындан, бүтпейн барган.

Дараазында черлерни мынчаар эдээн: ГФР-ниң командазы 33 санныг, Румыния биле Израильдиң командалары бо оюнларга тус-тузунда 32,5, Польшаның, Данияның, Испанияның, Швейцарияның болгаш Канаданың командалары 32 саннарлыг болган.

Венгрияның командазы 1927 база 1928 чылдарда делегейниң баштайгы ийи олимпиадаларынга тиилекчи боон үнгеп турган. Ам бо удаада оларның база бир чаа улуг чедиишкини бо.

Бистиң командавыс шыдыраа олимпиадаларынга 1952 чылдан бээр киржип келген болгаш он ийи катап тиилекчи боон үнүп турган. Бо таварылгада бистиң командавыска делегейнин ийи дакпыр чемпиону А. Карпов база делегей чемпиону чораан. Михаил Таль оларның ойнаазазы салдарлыг болган боор. Ындыгдаа болза, Москва чурттут гроссмейстер Борис Гулько кончуг сула ойнаан. Ол беш салыгның бирээзин удуп алган, ийизин хайымнаан, ийигизинге уттурган. Борис Спасский он бир салыгдан 7 сан алган, Тигран Петросян тоотан 6-ны, Лев Полугаевский он бирден 8-ти, Олег Романишин биле Рафаэль Ваганян он-он салыгдардан 6,5-6,5 саннарны алган.

Ынчангаш олимпиаданың кубогу бистиңдеп Будапештиже көжер. Венгрияда шыдыраа оюну аажок ниителеллиг. Делегей гроссмейстерлери безин 16 кижи бар.

МАДРИД. Уран гимнастикага Европа чемпионадынга совет хөрээженнер командазы дөрт алдын, беш мөңгүн медальдарны чаалап алган.

Омск чурттуг 25 харлыг Галима Шугурова (1973 чылдагы делегейниң тулган чемпиону) Европаның тулган чемпиону атты чаалап албышаан, ийи аңгы хевирге алдын медальдарга четкен. Делегейниң тулган чемпиону Киев чурттуг Ирина Дерюгина чемпионаттың сөөлгү хүнүнде бөмбүкүүр мергежилделерге тергиндээш, алдын медальды командазынга өмзөн.

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Сээн амыдыралыңда ном».
11.35—«Хевеур баллада». Уран-чечен фильм.
13.00—«Улустуң чогаадылгазы». Телетайызбырлал.
13.45—«Гимнастикага сээн киржилгең». Документалдыг телефильм.
14.15—Ленинградтың М. Глинка аттыг курупсиниң улегердиг капеллазының концерти.
14.45—16.00 Чапсар.
16.00—«Сээн күш-ажылың — сээн бедиңиң». Кинопрограмма: «Пролетарка-дан» пос-таавы артыкчызы», «Бистиң утпа, орук».
16.55—«Сээн ленинчи библиотекаң».
17.25—«Москва комсомолунуң ажыл-херектери».
17.55—«БАМ-ны тудуп турарлар дугайында». В. Кладиницкийниң ыр сюитазы. Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.25—«Чүк соортулгелерни—хүн бүрүүнүң кичээнгейинге». Дамчыдылга.
18.55—«Кижи бүрүзүнүң кадыкшылы — бүгүдениң байлаа». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Уругларга шулуктер».
20.00—«Кады—пайыралдыг өг-бүле».
20.30—«Миллионнарның лешинчи университеди». «Колхозчу көдээниң чаа чүүдери».
21.00—«Орус романс». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардина болгаш РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Некрасовтуң удурлулгазы-биле Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиогузунуң орус улустуң хогажы херексеалдериниң оркестри күүседир.
21.25—«Камилла». Хөй серия-лыг телефильм. 3-кү серия-зы.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—«Делегейниң олимпий «Спортлотозу». Прагадан дамчыдылга.
00.10—00.45 Парус спортунуң талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Тоигеде-медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15—«Орус чугаа».
18.45—«Харыылаңар, горлисте-тер!».

КЫЗЫЛДАН

19.30—Уругларга фильм. «Мактанывыгы диниспей-ниң ужуралдары».
20.15—20.50 «Спиридон Мокану». Фильм-концерт.

АГААР

Бүгүн республикага бүргет хүн болур. Чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланымышкынныг хаттың дургени секундада 1—6 метр чедер. Агаарның температуразы 8—13, чамдык районнарга 12—17 градус соор.

Кызылга база бүргээр, бараннаар. Хат кошкак болур, ынчалза-даа дүүш соонда дыдыыр. Агаар хүндүс 9—14, дүне 15—17 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

НОЯБРЬ 16-ДА

«НАЯЫРАЛ»: «Эр кижиниң шыңгыы амыдыралы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Черлик Гаврила» 9.00, «Орлята» 10.40, 15.25, «Фронт ыдыында фронт» 12.25, 17.15, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Инженер Гаринниң гиперболоиди» 15.00, 18.40, «Хүндүскү сеанска ийи билет» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Истекчи мен» 15.00, «Кызыл калина» 15.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«Шын» солунуң редакциязынга мергежилдиг машинакчы хереглеттинин турар.

Сонуургактарга

ДУГАН-МУЗЕЙ

Богдан Хмельницкийниң ады-биле холбашкан төөгүүнүң болгаш архитектураның турасказалдарын чаартыр талазы-биле ажылдар Чигирин районда бурунгу казак суур болур Суботовода доозулган. Маңаа 1653 чылда шылгарыгай полководчу болгаш күүне ажылдакчызы, Украинаның Россия-биле каттыжарының инициаторунуң айтышкыны-биле дуганны туткан. Ол дуган культура талазы-биле ужур-дузазындан аңгыда, дайзының халдаашкыннарының үеэзинде шинээ ролюн база күүседип турган. Ол дугайын боо адар чиңге соңгаларлыг ийи метр кылык ханалар хереченлеп турар. Ол соңгаларже тускай чадаларны туткан турган.

1657 чылда ол дуганга Богдан Хмельницкийни орнукшуткан.

Дуганның мурнун болгаш ооң өске-даа кезектерин баштай тутканы ышкаш катап чаартып тургузарынга Киевтиг чаартыкчыларына архивтерден тыылган чуруктар, ооң иштинде Тарас Шевченконуң кылган эскиздери дузалаан.

1979 чылда демдеглеп эрттирер Россия-биле Украинаның каттышканының 325 чылын байырлаарының бүдүүзүнде аңаа «Богдан Хмельницкийниң хоорү» деп улусчу музейни ажыдар.

Е. ПАРИЙСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

Черкассы

АРХЕОЛОГТУГ КАЗЫЫШКЫННАР

Мурнуу-Чөөн Каракумнарда ажыттынган эң улуг чурттакчылыг хоорай Гонур-Дешеде хөй санныг археологтуг чаа үүлдерни казып тыпкан. Ооң шөлү чээрби хире гектар. Эртемденнерниң бодап турарыбиле алырга, аңаа Маргиана деп бурунгу чурттуң найысылалы турган. Археологтар хөй-ниити бажыңнарын, ордуларын, дуганнарын касканнар. Ол-ла девискээрден амыдырал-чурттаганың янзы-бүрү херексеалдерин — кижилериниң скульптуралыг хевирлерин чураан саваларны, даш сагыызыннарны база куштар, дириг амытаннар, үүштер хевирлерин чураан хүлер таңмаларны тыпкан.

Бурунгу чурттуң найысылаының Марг дээр адын археологтар оон ырак эвеске агын бадын чыткан Мургаб хемниң ады-биле холбап турар. Чүс-чүс чылдарның дургузунда хемниң уву Мурнуу-Барыын чүкче чоорту өскээр ырай берген. Суг чоорту читкен, а ооң-биле кады амыдырал база читкен. Маргианың чечектелип турар суурларының база хоорайларының орнунга үүгле тейлер артып калгылаан.

Мурнунда суг уннары турган чамдык бичин оазистерде археологтуг казыышкыннарны ам чорудуп турар.

Т. ХРЯПИНА.

Ашхабад.

ТЕРГИИН ЭКИ ХАДЫ

Арга-арыг өстүрүкчүзү эртемденнер Рязань Мещераның аргаларын бир кылдыр кезин чоруп турган, чүс-чүс муң тергиин дээн, бедик сорттуг өзүүчел үрезиннерни ап болур, ол ыыштың шынары база кончуг эки.

Белькованиниң лесокомбинадында тускай теплицаларны кылган. Аңаа ук хадыларны өстүрүп эгелээн. «Плюстуг» үрезиннерден өстүрген бичин ыыштарга база-ла ол ховар ыыштардан алган кезектерни тарыышкынын чорудун турар. Өстүрген аныяк ыыштарының саны ийи муң чедип турар. Ол 12 гектар черге ыыш үрезини белеткээр селекция плантациязын кылырынга четкир.

— Беш чыл болгаш, тарыышкын ыыштары баштайгы үрезинин боор — деп, Рязаньның арга-арыг ажыл-агыйының кол лесничийи В. Людоговский чугаалап турар.

А. ТРОФИМОВ.

ЧЕР ИШТИНГЕ БИР АЙ

Тернополь чанында ол-бо талаже 104 километр шөлүүн чоруп турган «Ак-көк хөлдер» деп куйга бир ай иштинде эртем шинчилеля чоруп турган. Ол ажыдды республиканың аллергорология эмнелгезиниң лабораториязы-биле ук черниң «Подолия» деп куйлар шинчилээр клуб кады кылган. Чер адаанның экспедициязының ийи киржикчилериниң бирээзи эмчи В. Горбатенконуң чугаазы бо: Тернопольщинаның гипс породаларынга чоорту тургустунуп келген карст куйларда температура болгаш ол-шык доктаамал, агаары кайгамчык арыг. Ол бүгү байдалдар астма болгаш гипертония аарыгыг кижилерни эмнээрите тергиин таарымчалыг. Ам аңаа чер иштиниң эмнелгезин кылыр хемчеглерин ап турар. Чер иштиниң ол байдалдарының кижиниң организмиге салдарын шинчилеп көргеннер. Ук шевелдениң киржикчилери бүдүн ай иштинде чер иштинге турганнар. Клиника, микробиология талазы-биле болгаш өске-даа шинчилелдерден аңгыда чер адаанның ол куюнуң янзы-бүрү адырларын шинчилээрин уламчылаан.

(СЭТА-ның корр).

Тернополь

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчызының 2-35-24, 2-31-75, карыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кёлбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2724.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮШЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типография (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС — 00982